

SVĚD
JIŘÍ KLABOUCH:
OSVÍCENSKÉ PRÁVNÍ NAUKY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Praha 1958, Nakladatelství ČSAV, 357 str. (Právněhistorická knižnice, sv. 2)

Smyslem úkolu, který si Jiří Klabouch vytkl, nebylo nic menšího než vnést světlo do nejtemnějšího období dějin práva v Československu, totiž do období, kdy rozložený společenský řád feudální stále více byl pronikán prvky, jejichž zdrojem byly vztahy nového tehdy typu, vztahy kapitalistické. Této úlohy zhostil se Jiří Klabouch velmi dobře. Kniha, věnovaná Klabouchem tomuto temat, jak leží nyní před námi, podává o tom neklamné svědectví.

Kniha podává daleko více, než by její název dával tušit, ač se autor přísně drží daného temat. Jiří Klabouch podnikl práci skutečně obrovskou: probral se neuvěřitelně rozsáhlým a dnes už dávno neznámým právnickým materiálem ze 17. a 18. století počínaje universitními archiváliemi a doktorskými disertacemi, přes soudobé učebnice, traktáty a polemické spisy právníké až k filosofické, ekonomické i theologické literatuře této doby. A vše to napojil na literaturu, kterou právu i právníctví 17.—18. století věnovalo už století 19. a počátek století dvacátého. Ze zpracování tohoto materiálu vycházejí na světlo namnoze věci zcela netušené, ježto dávno zasuté minulostí, a přece hodné pozornosti. Máme zde pohled s nové strany na celé naše 18. století a speciálně na intelektuální život v době, jež byla rozhodující pro upevnění kořenů kapitalismu u nás.

Látka, jak ji autor shromáždil, sváděla by k tomu, aby byla shrnuta povrchně, neprávnícky, více méně literárně historicky. Tomuto nebezpečí se autor se zdarem vyhnul. Svědčí o tom zvláště všechny stránky práce, kde autor pečlivě, do hloubky a s kritikou rozebírá *právní instituce* 17.—18. století vycházejí z toho, jak jsou viděny soudobou literaturou, ale dostává se daleko nad to.

Klabouch má v jednotlivých kapitolách, učeněných jinak chronologicky, určitý pevný systém výkladu. Vidí vždy především ekonomiku, základnu. Pak prozkoumává politickou situaci, zvláště třídní boj a konflikty zájmů mezi různými sociálními vrstvami téže třídy. A teprve na tomto základě přistupuje ke zkoumání odrazu toho všeho, jak se jeví v nadstavbě, in concreto v právu, v myšlení politickém a v právníctví. Každá partie má své spolehlivé východisko ve vyličení hospodářských poměrů, na jejichž základně vyrůstají zjevy nadstavbové tvořící vlastní předmět autorova bádání. Nadto však studium zjevů z oblasti juristické je zde vždy provázáno vyličením soudobých teorií ekonomických (např. na str. 165-7 rakouští merkantilisté, populacionisté aj.). Přirozeně jeden z nejobsáhlejších takovýchto úvodů je při kapitole I. líčící napřed »právníký život v českých zemích« v 2. pol. 17. století.

Právo a právníkou odbornou činnost, resp. právní myšlení vidí Klabouch důsledně marxisticky a tento správný pohled podává a rozvádí v práci zcela přirozeně, logicky, nenásilně, bez kazů vulgarisačních nebo zjednodušovacích.

V dobře vyváženém poměru je v práci suma poznatků pomocných, na jejichž základě se vlastní badatelská práce koná, a suma poznatků nově získaných. Konkretně se to jeví v poměru mezi materiálem z literatury, který je zpracováván zejména v úvodech k jednotlivým kapitolám, a materiálem původním, který naplňuje převážnou většinu textu a skoro výlučně poznámkový aparát. Sebraný

materiál dovedl Klabouch při výkladu celkem vhodně rozvrhnout jednak do textu, jednak do poznámek. Nicméně i tak některá poznámka až příliš oplývá buď bohatstvím bibliografickým nebo jiným, ač ovšem nikde bych si sám netroufal navrhnout podstatnější škrty.

Vyzvednout je třeba u Klaboucha jeho mimořádnou schopnost správně na vědecké basi *zevšeobecňovat* poznatky plynoucí z jednotlivých dílčích faktů a z jejich skupin. Je to typický příznak opravdové *tvůrčí* vědecké práce, v oblasti historického bádání nepostradatelný.

Ovládání dobových otázek právněhistorických jeví se u Klaboucha v tom, jak pohotově a přesně kriticky reprodukuje obsah jednotlivých spisů a zařazuje jejich autory podle směrů, jimiž jde jejich zájem, a podle postojů, jež zaujímají k věcem kolem sebe. Platí to nejen o státním právu, nýbrž i o romanistice a kanonistice, o právu mezinárodním, trestním a lenním, o politické ekonomii, finančním právu, statistice atd.

Dialektická metoda, to jest práce na základě rozporů v jevech samých a mezi nimi, je Klabouchovi běžná. Přitom má Klabouch jemný cit pro politické jádro zdánlivě ryze odborných právnických thesů, což mu dovoluje vyhmátnout pravý smysl toho, co pozoruje.

Zvláštní zájem věnuje Klabouch vždy otázce, jaký byl pohled juristů v dané době na základní výrobní a společenský vztah feudalismu, totiž na vztah mezi feudálním vlastníkem půdy a poddaným rolníkem (např. na str. 84 a d.), což hodnotu jeho spisu jen zvyšuje. Jak závažné problémy jsou v této knize Klabouchem zpracovány, ukáže letmý přehled obsahu.

V kapitole I. po úvodu, v němž zdařile je vyličen hospodářský a sociální obraz doby po třicetileté válce u nás, přichází první hlavní these. Je to Klabouchovo zjištění, že ve státním aparátě jeví se u nás od 2. pol. 17. stol. zvýšená poptávka po odborné právníkové práci. Klabouch odhaluje i příčiny toho. Podrobně sleduje, kde a proč byla v českém státním aparátu rozšiřována místa právnícky vzdělaných úředníků a proč takovýmto místům právníci dávali přednost i před kariérou akademickou. V této souvislosti Klabouch správně sleduje i vývoj advokacie v této době. Na to následuje zcela logicky vyličení právníkého studia, přičemž autor nahlíží zpět hluboko do středověku, přes krátkou dobu právníké fakulty předhusitské a přes obnovený zájem o studium práva v 16. stol. Obnovená právníká fakulta na pražské universitě skutečně pak v 17. stol. »hluboko podchytila právníký život v zemi a její vliv proniká až do nejnižších instancí«, neboť »potřeba právníkého vzdělání vyrůstala skutečně organicky zdola«, jak správně autor praví (str. 32).

Po třicetileté válce je u nás přímo jakási konjunktura pro právníky, což přivolává četné uchazeče ze zahraničí. Ti pocítují jako jednu z prvních nezbytností zpracování rozdílů domácího práva a »obecného« práva a zvyšují tlak k recipování práva římského, přirozeně a živelně nesený už nejméně od 16. stol. měšťanstvem.

Následující pasáže (od str. 34) o českém právníkém humanismu a jeho postoji k otázce vztahu mezi právem domácím a právem římským (obecným) náleží hloubkou myšlení a krásou podání k nejlepšimu, co v české právní historii bylo vytvořeno. Mezi jiným dává věc Klabouchovi příležitost objasnit »všechny složité protiklady ve vládnoucí třídě této doby«. Děje se to historickoprávním výkladem polemiky, kterou vyvolal v 17. stol. spis Kyblínův o zásadní rozdílnosti domácího a římského práva. Zde by jen bylo třeba poněkud jasnějších a pro většinu čtenářů přístupněji podaných závěrů. Bylo by také bývalo dobře, kdyby byl autor

doplnil a obohatil tuto kapitolu i náležitým obrazem politických a právních názorů české protestantské emigrace, bez něhož líčení dosavadní je poněkud neúplné a jednostranné.

Výklad o tom, z jakých vrstev se rekrutovali studující na pražské universitě, a zjištění, že i tu valnou většinu tvořili již příslušníci měšťanstva a nižší šlechty, ohlašuje již závěr této první kapitoly spolu s výkladem o původu prvních profesorů na obnoveném právnickém studiu pobělohorské doby u nás. Cenný je tu zejména portrét Schambogenův, z něhož vyplývají určité rysy pokrokovosti u tohoto vynikajícího právníka-profesora.

Kapitola končí charakteristikou apelačního soudu a vylíčením jeho relativně pokrokové úlohy v této době.

V kapitole II. — mimořádně bohaté myšlenkově i materiálově — všímá si autor především pěstování právních nauk na universitách českých zemí a literatury odtud vyšlé. Čtenář zde postrádá rozšíření zájmu o Slezsko, tehdy stále ještě české (územní příslušností) a přirozeně byl by — s navázáním na kapitolu prvou — i zde zvědav na konfrontování literatury pod habsburským jhem s literaturou české provenience za hranicemi, zvláště z pera emigrace. Zvláště vítaným přínosem je zde osvětlení otázky literatury fakultních disertací. Jde tu vlastně o fundamentální revisi naprosto nedostatečného a skreslujícího podání těchto zjevů v Jirečkově »Právnickém životě«.

Autor systematicky rozebírá právní theorii této doby u nás a ukazuje v kritickém světle postupně všechny obory platného práva, pokud byly pěstovány jurisprudenceí 17. stol. u nás. Všímá si také rudimentů právní historie a počátků zpracovávání otázek hospodářských a státovědeckých, pokud se dostaly do zorného pole tehdejších právníků v českých zemích. Výstižně charakterisuje zvláště civilistickou, kanonistickou, feudistickou a kriminalistickou nauku.

Správně vidí autor základní rysy právní nauky u nás v této době v její služebnosti vůči theologii, jak nauka takto podložená dožívala už tehdy svou staletou roli ve službách feudalismu. Dobrou ukázkou dialektického chápání změn, které se u nás odehrávaly se zřetelem na speciální tematiku Klabouchem sledovanou, je na str. 87-8 vylíčení procesu, který se u nás udál mezi třicetiletou válkou a počátkem 18. století.

K významným dílčím úspěchům Klabouchovy práce patří v této kapitole exkurs v poznámce 27 o »bartolovské pověsti«, to jest o pseudohistorické zprávě, že u nás ve 14. stol. významně působil slavný postglossátor Bartolus.

V kapitole III. přechází se organicky k vlastnímu thematu, jehož těžiště je ve zkoumání zjevů 18. stol. V úvodních partiích této kapitoly mohl se Klabouch vydatně opřít o nedávno vyšlou knihu Arnošta Klímy »Manufakturní období v Čechách«, 1955.

Století 18. jeví se jak v hospodářství samém, tak v ideologii politické, a ovšem také v ideologii právní dobou, kdy vedle sebe existuje a spolu zápolí více než kdy jindy staré a nové: prvky feudální a prvky už buržoasní. Po náležitém, a v podstatě novém zhodnocení kodifikačního pokusu započatého r. 1709, kdy mělo dojít ve smyslu jedné z tehdejších vývojových tendencí k unifikaci práva v zemích České koruny, přechází Klabouch k hlavnímu výkladu. Těžištěm kapitoly stávají se posléze výklady o studiu t. zv. veřejného práva v našich zemích a autorovo zjištění, že už v prvních desetiletích 18. stol. vzniká u nás zvýšený zájem o otázky českého státu (jakási první renesance českého státního práva). Je třeba poznamenat, že se k tomu vnucuje přímo otázka, zdali to nebylo v souvislosti s nastávající krizí habsburského soustátí, která pak vyvrcholila při nastoupení Marie Terezie.

Skutečným přínosem je zde jednak obsáhlé vyličení činnosti pražského profesora Václava Neumanna z Fuchholze, jednak bystrý a pronikavý portrét profesora Mikuláše Ignáce Königsmana, který r. 1743 byl uvězněn (ovšem jen v akademickém arrestu), prý pro sympatie k Francouzům a Bavorům. Königsman byl nejodvážnějším a nejpokrokovějším hlasatelem tzv. přirozeného práva u nás v 18. stol., t. j. za doby nejhoršího temna, kdy nejzúřivější reakce v čele s jezuitou byla u nás stále ještě u moci a hlídala co nejpečlivěji všechno pokrokové. Právě proto je důležité Klabouchovo zjištění, že se ve čtyřicátých letech 18. století »v našich zemích počínají vytvářet první ohniska odporu proti baroknímu jezuitskému poručníkování právní nauky« (str. 141).

Jak dialekticky Klabouch postupuje a jak bezděky v jeho práci ozývají se myšlenky, jež mu zřejmě vnuklo pozorování revolučního dneška, vidíme např. na str. 134 v tomto pěkném odstavci: »Po smrti Neumannově se v oborech, které mají obecnější souvislosti než obor české praxe, situace rychle polarisuje. Poměry a všeobecný stav právní nauky v Evropě jsou už takové, že buď se musí každý právník dát na cestu pokroku a držet krok s vývojem nauky v sousedních zemích nebo upadne do ztrnulosti a bezvýznamnosti a nevyhne se vědeckému úpadku. Část profesorů opravdu nedokázala udržet krok a jejím osudem se stala stagnace. Není už možná koexistence nového a starého, ale dochází k třídění duchů.«

Jako »první už zcela jasný a uvědomělý projev osvícenství v naší právní literatuře« zjišťuje Klabouch spisek Ramhofského o zemských deskách vydaný r. 1755 v Lipsku, tedy za hranicemi přímé habsburské moci. Objevné jsou postřehy Klabouchovy (str. 121) o ryze obchodnickém zájmu, který měla na vydávání právní literatury pro oblast českých zemí tehdejší cizina. Právě tak nové jsou stránky (130—133) věnované počátkům *historického* právního zájmu v této době u nás. Lze říci, že jsou zde nejen nadhozeny, nýbrž mnohdy hned už řešeny mnohé otázky základně důležité pro dějiny novodobé české historiografie vůbec, jejíž kořeny jsou takto již v prvních desetiletích 18. století a nikoli až v jeho poslední čtvrtině. Zde zase jsou to jména J. J. Ramhofského a Feigla, jež byla vyzvednuta z neoprávněného zapomenutí a jež znamenají první rozvinutí české právní historie v této době.

V kapitole IV. je hlavní věcí vyličení porážky, ústupu a rozkladu scholastických právních nauk zastávaných hlavně jezuitou. Na stránkách práce hraje nyní rozhodující roli Klabouchův smysl pro rozlišení pokrokovosti v těchto mimořádně složitých dobách. Ukázkou toho jsou na příklad Klabouchovy portréty tří direktorů pražské právní fakulty z tereziánské éry: Kressla, Heinkeho a Stephana (str. 176-8) nebo portrét (bohužel na více místech rozptýleně podávaný) P. J. Rieggra a Martiniho. Vystupuje zde zvláště výrazně Klabouchova schopnost jednak vystihnout vlastní hnací síly historického vývoje, jednak charakterisovatí pomocí jemně zvolených detailů představitele určitých zájmů a exponenty určitých směrů. Klabouch uvádí na pravou míru dosavadní přehnané hodnocení reformy právního studia provedené u nás po r. 1753 a ukazuje, jak Praha se svou právní fakultou měla v 1. pol. 18. stol. v habsburském soustátí jasný primát v právních naukách, zatím i před Vídní. Příčinou toho byl, jak autor přesvědčivě ukazuje, »rychlejší ekonomický rozvoj českých zemí« (str. 172).

Význam odborné právní literatury v 18. stol. líčí v této souvislosti Klabouch na pozadí vývoje, kterým státní aparát všechna vedoucí místa úřednická začíná rezervovat právníkům, což je opět podáno ve správné souvislosti se stále stoupajícími požadavky vlády na ideologickou stránku státního aparátu, tak jak k tomu vede nutnost reformovatí feudální pořádky. Je zde náhle opět zvýšená poptávka

po právních naukách a v těch opět po takových ideových prvcích, které by umožňovaly pružně řešit nové, »reformní« úkoly. Takovými prvky nemohly být prvky staré scholastiky, nýbrž jen prvky přirozenoprávní. Dobře je celá situace uvedena Klabouchem ve vztah k změně situace jednak v základně, jednak v poměru tříd.

V kapitole V. líčí Klabouch rozvoj právního myšlení u nás v letech sedmdesátých a osmdesátých 18. století, to jest ve vlastním období josefinském, od posledních deseti let formální vlády Marie Terezie. Rysy širokého zájmu rakouského, resp. středoevropského touto partií Klabouchova díla ještě zesilují. Je možno říci, že pro řadu mimořádně cenných postřehů v této kapitole učiněných, hodila by se Klabouchova práce i k překladu do němčiny.

Na podkladě solidně podaného obrazu hospodářských poměrů u nás v polovině 18. stol., kdy se objevují nová výrobní odvětví a kdy živelný vývoj ekonomiky i uvědomělá státní hospodářská politika vídeňské vlády způsobují na jedné straně další rozklad nevolnického systému a na druhé straně posilují prvky kapitalistické, přistupuje autor k rozboru právní ideologie u nás v této pozoruhodné době. Nová generace právníků je za těchto podmínek podle Klaboucha »daleko nekompromisnější v hlásání osvícenského programu« než generace předchozí. Patronisování samým Josefem II. rozvíjejí tu svou činnost ideologové tzv. »politických věd« jako byl proslulý J. Sonnenfels anebo specialista na »policejní vědu« I. Butschek, i ideologové čistě právní v čele s J. A. Rieggiem, Maderem a Dinzenhoferem. Do spleti jmen, spisů a »směrů« vnáší zde Klabouch světlo výstižnými charakteristikami stále ověřovanými bohatým poznámkovým aparátem, který vyplynul ze soustavného hlubokého studia pramenů.

Z jednotlivých bodů upoutá na sebe pozornost čtenáře zejména vyličení zlovolné — a ovšem marné — obrany, ba sabotáže, kterou zahájili jezuité (ne dlouho před zrušením řádu) proti novým přednášejícím na právnických fakultách, nebo portrét osoby i díla J. V. Monseho nebo konečně charakteristika sociálního zapojení nového josefinského právnictva a jeho třídní služebnosti. Charakteristika osob je i v této kapitole nepřetržitě provázena právněhistorickými charakteristikami právních institucí (např. na str. 242), čímž Klabouchovo líčení nabývá právníkové odbornosti, hloubky a plastiky.

V dalším rozebírá Klabouch josefinské nauky o společnosti, což mu dává příležitost ukázat, z jakých myšlenkových kořenů rostly významné reformy u nás tehdy provedené. Předmětem právnických diskusí stává se u nás v této době zvláště otázka právního postavení soudobého poddaného rolníka. V souvislosti s tím věnuje se pozornost i otázce revoluce a svobody náboženské. Osvícenská státověda směřuje k tomu, aby vyloučila jakoukoli theoretickou přípustnost revolučních hnutí, ať již motivovaných jakkoli. V tomto směru vyniká reakčností zvláště tehdejší nauka práva mezinárodního.

Hlavní thesis kapitoly VI. je, že mezi epochou tereziánskou a josefinskou jeví se velký rozdíl, pokud jde o tvůrčí přístup k zpracovávání právnických temat. Kdežto v letech čtyřicátých až sedmdesátých byl tu význačný tvůrčí ruch a přímo rozmach, v letech osmdesátých je zřejmý úpadek. Tvůrčí práce je nahrazována propagací oficiálních myšlenek, sepisováním kompendií atd. Skutečností, kterou Klabouch zjistil nade vší pochybnost správně, zůstává, že právníkové fakulty v literární produkci ustupují v této době do pozadí proti literatuře z praxe. Množí se vysokoškolská kompendia přísně spoutaná instrukcemi shora, mizí původnost. Vídeňské vzory udávají tón. Mizí latina a uvolňuje se cesta národním jazykům, což představuje jediný kladný rys této doby. Právníkové, státovědecké atd. poznatky se zpří-

stupňují širším kruhům vzdělců. Censurní komise však stále hlídá »podvratné« myšlenky.

Podle jednotlivých právních odvětví, jak se začaly vytvářet na universitách, probírá pak Klabouch ideologickou situaci této doby. Jsou tu podány v této souvislosti velmi pěkné příspěvky k historii právních věd u nás, zvláště mezinárodního práva, státního práva, procesního práva, právních dějin atd. Cenné je, že autor hledí vždy ke spojení právníků se soudobou filosofií, ekonomikou, historií a pod. u nás i za hranicemi, tedy se vším tím, co v této kvasivé době v nadstavbě zračilo rozklad jedné velké epochy a nástup druhé. Je tu dána vyhlídka na konfrontování našeho intelektuálního života 18. století se soudobým hnutím myšlenkovým jednak již raně kapitalistickým (Anglie, Nizozemí), jednak pozdně feudálním (Francie, Itálie, Německo) s řadou slavných jmen tohoto období, jejichž ohlas u nás namnoze dosud není náležitě znám (Grotius, Montesquieu atd.). Ukazuje se naprosto nepochybně, že v tomto 18. stol. a zvláště v jeho druhé polovině, leží vlastní kořeny buržoasních nadstavbových jevů u nás, v tom i buržoasních institucí politických a právních a buržoasního právníctví.

Nástup buržoasního světového názoru neprobíhá v této době v našich zemích podle Klabouchova, nepochybně správného, názoru ve všech oborech právní nauky rovnoměrně. Mnohde se dokonce rozpory mezi feudály a vznikající buržoasií jeví ještě v náboženské formě jako boj dvou odstínů katolicismu (str. 273). Důležité cesty, jimiž se nové názory dostávají do právního světa, představují zvláště přednášky o přirozeném právu, o historii, o statistice, o t. zv. krajské vědě a o »vědách politických«. Ve všech těchto směrech přináší Klabouchova práce nové poznatky, v první řadě ovšem pro dějiny práva.

Kladným rysem právního vývoje, který právnícká literatura podporuje, je v této době, kdy kapitalistické právní vztahy značně zesílily, ponenáhle odpoutávání celého právního systému od jeho starých feudálních konstrukcí a forem a dokonce i od jeho spojení s římským právem, které dotud ve své feudální podobě pomáhalo od 16. stol. domácímu právu vyhovovat novým a novým požadavkům měnící se společnosti. Feudální řád je v kritickém stadiu vývoje, který volá po nové kodifikaci. Velmi pozoruhodný je u nás myšlenkový vývoj takového Grossa nebo Butschka, jak je Klabouchem kriticky a historicko-analyticky reprodukován. Tím se Klabouch dostává k vysvětlení historické úlohy známých rakouských kodifikací z konce 18. stol., u nichž přirozeně v Klabouchově knize nepostrádáme ani výklad jejich rakousko-centralistického poslání.

Vylíčením soudobé diskuse o tom, jaká má být nová kodifikace, končí se tato kapitola. Klabouch tu posléze velmi pronikavě a správně charakterisuje i toto nové zákonodárství samo. Je podle něho výrazem nezadržitelného přechodu od feudalismu ke kapitalismu, tak jako tomu je i s tehdejší právní a státovědeckou naukou.

Do čela kapitoly VII. staví Klabouch správně především obraz našeho nevolnictva v 17.—18. stol. a jeho ideologie charakterisované řetězem selských bouří pro toto období typických. Opíraje se o dosavadní literaturu zdůrazňuje tu Klabouch jednak tradice české reformace počínající již revolučním hnutím husitským, jednak obtížnou situaci lidové ideologie, protireformací sváděné s cesty a uměle izolované od pokrokového myšlení ostatních tříd a vrstev. Tuto izolaci prolamuje až osvícenství, za něhož však česká buržoasie, slabá a teprve se tvořící, sama nehledá ještě spojení s pracujícími masami, nýbrž »spoléhá spíše na kompromis s feudály«. (Str. 237.) Celkovou situaci charakterisuje Klabouch jako »rozchod s feudalismem« v myšlení poddanských rolníků.

Naproti tomu konstatuje Klabouch, že osvěcenská právnícká publicistika v této době u nás neorientuje se ještě na spojení s nevolníky, uznává feudální nevolnické vztahy jako odůvodněné a připouští pouze možnost jejich reforem (str. 239). Z tohoto srovnání vyplývá — jak mám za to — živelná pokrokovost lidového myšlení, což měl Klabouch přece jen více rozvést, propracovat a hlavně náležitě vyzvednout.

Závěrečná kapitola přináší dramatický závěr všech kapitol předchozích a zvláště kapitol posledních. Kreslí především obrat, který v habsburském soustátí nastal po smrti Josefa II. v souvislosti s francouzskou buržoasní revolucí a s dočasnou likvidací oněch relativně pokrokových směrů, které v právní ideologii předchozích desetiletí hrály tak důležitou roli. Autor dobře ukazuje příčiny odvratu většiny šlechty od reforem josefinského rázu, avšak také zároveň pevné posice, které josefinismus dále držel na vysokých místech státního aparátu, ba i na samém dvoře. Viděli jsme ovšem už, že josefinismus sám ani zdaleka nebyl nakloněn k nějaké revolučnosti.

Důležitý je autorův postřeh, že podlehnutí reakci znamenalo pro vědecké pracovníky úpadek jejich tvořivosti.

Pro trvalý a do hloubky jdoucí zvrat směrem k feudalismu nebylo ovšem tehdy už vnitřních předpokladů. Ekonomika konce 18. a počátku 19. stol. byla už i u nás charakterisována vývojem, který se běžně označuje jako průmyslová revoluce. V této situaci i odchovanci osvěcenství v otázce oblasti státu a práva jsou šlechtě přijatelní za předpokladu, že zůstanou při starém osvěcenském dědictví a nepůjdou dále. Dochází tak v první polovině 19. století k jakémusi přežívání osvěcenství mezi našimi právníky, státovědci i ekonomy. Dobře je zde vystižen zvláště prof. M. A. Kopetz, u něhož Klabouch upozorňuje i na »první stopu ruského vlivu« v naší právnícké literatuře. Osvěcenské myšlenky nemohou nyní než sloužit reakci, neboť dávno již nestačí novým ekonomickým a společenským poměrům, jejichž tlak stále jasněji směřuje k celkovému odklizení feudalismu. Konec feudálního osvěcenství a počátky buržoasního liberalismu jsou tak v úzké vnitřní spojitosti. Ideologové liberalismu (Kopetz) začínají s tím, že se definitivně vyrovnávají s naukami osvěcenskými jako *zaostalými* a překonanými.

Z toho, co až dosud je řečeno, vyplývá závěr, že kniha Jiřího Klaboucha je průkopnická práce umožňující přístup do rozsáhlého a zcela dosud nezpracovaného souboru problémů přechodu od feudalismu ke kapitalismu v dějinách státu a práva u nás. Klabouch splnil svou práci jeden z nejdůležitějších úkolů marxistické právní historie, totiž prolomiti zdánlivě nezdolatelné překážky toho, aby se mohlo naplno začít pracovat i o právních dějinách této doby.

Dosavadní obraz této doby, jak jej známe z materiálů H. Jirečka (Právnícký život), jeví se nám ve světle práce Klabouchovy ne pouze jako primitivní, nýbrž prostě jako chybný, při čemž je třeba zdůraznit, že autor sám ani v nejmenším své zásluhy nevyzvedává a jimi se nevynáší. Klabouch neopravuje jen české právní historiky, nýbrž rektifikuje i obecnější literaturu včetně české literární historie (např. Vlčka) a historické literatury německé a rakouské. Je zde po prvé zpracována látka, kterou buržoasní česká věda opomíjela, zřejmě ji ponechávajíc na pospas německým buržoasním vědcům z českých zemí, namnoze šovinisticky zaměřeným.

Význam Klabouchova díla je tedy v tom, že se iniciativa ve zpracovávání právně-historických problémů této doby v našich zemích bere z rukou cizích — dnes západoněmeckých nebo rakouských — a ulamuje se předem a včas hrot ideologickému nebezpečí, jež by odtud hrozilo.

Lze vyslovit oprávněně naději, že kniha Klabouchova bude jak pro zpracování své vlastní tematiky, tak pro bohatství dílčích řešení, exkursů, poznámek atd. na dlouho ne pouze užitečnou, nýbrž přímo východiskem pro další zpracovávání dějin státu a práva konce feudalismu a počátků kapitalismu u nás.

V neposlední řadě jsou zde obsaženy i důležité poznatky k dějinám Karlovy university a k dějinám právnického studia v našich zemích.

Jiří Klabouch se v této práci představuje jako zralý už historik, který se dovede pohybovat výhradně na krajním pomezí dosavadních našich vědomostí, v čemž je vlastní podstata tvůrčí a objevné vědecké práce.

Nad to svěží podání pravdivých a jasných myšlenek způsobuje, že četba této jinak tak náročné práce je skutečným požitkem.

Václav Vaněček